

EMLÉKEZÉSEIM (II.)

TÓTH BUBORA ISTVÁN

Meg kell még jegyeznem egy érdekes dolgot tanulásomról az elemi iskolás éveimben.

Anyámnak az apja, akit öregapámnak neveztem, és itt is úgy fogom hívni, abban az időben, az akkori munkásmozgalom hatása alatt, eléggé haladó szellemű volt. Írni-olvasni tudott. Megjelent akkoriban egy *Kis Újság* című napilap, amit, amikor csak ráért, mindig megvett. Én gyakran megfordultam náluk, mert nagyon szerettek. Másik unokájuk még nem volt. Ugyanis anyám után egy férfi gyermekük volt, az után még két leány, akik még akkor hajadonok voltak.

Az újságot én már első iskolás éveimben betűzgettem, és ahogy kezdtem valamit meg is érteni belőle, mindjobban megkedveltem. A későbbi években, hacsak tehettem, elszaladtam öregapámékhöz, hogy átnézzem az újságot. És ma, visszagondolva elemi iskolai tanulásomra, azt állapítom meg, hogy az újságolvasás által bővült az ismeretköröm, ezáltal pedig könnyebben megértettem az iskolai tananyagot. Ugyanis az utolsó években nagyon könnyen tanultam. Azóta is a mai napig kedvelem az újságot.

Megemlítek még egyet-mást marokszedői munkámról.

Amikor befejeztem az elemi hatodik osztályát, tizenhárom éves voltam. Abban az évben, 1912-ben, kivitt apám aratáskor markot szedni. Már említettem, hogy apám mindenáron azon volt, hogy valami más foglalkozást válasszak, ne maradjak a földnél. Meg akarta velem gyűlöltetni a paraszti munkát, azért nem kímélt munka közben; ahol tehetne volna, ott sem.

Aratás előtt, kapáláskor kivitt kapálni. A részaratás után minden kaszás kapott két lánc negyedes kukoricát. Az uraság bevettette, azt kétszer meg kellett kapálni, leszedni, begórézni és a

szárat lehordva nagy kúpba összerakni. Ezért járt a kukoricatermés negyedrésze. Ezt a kukoricát kapálta, amikor engem az iskolából való kimaradás után munkába vitt magával. Jó sűrűre szórta a vetőgép, amikor vetették. Megmutatta, mekkora távolságra kell kiritkítani, és én ritkítottam, ő pedig kapálta utánam. A ritkítást kézzel végeztem. Minden felesleges szálat lehajolva ki kellett szakítani. Csakhamar úgy beleállt az állandó hajlongás a derekamba, hogy sűrűn megálltam, és két kézzel nyomkodtam az edzetlen, fájós derekamat. De azért végeztem a ritkítást, nem panaszkodtam, ha fájt, ismét helyre nyomkodtam. Négy napig tartott, amíg meg lett az egész kapálva. Egy nap estefelé sötét borulás közeledett nyugat felől, nagy dörgéssel, villámlással. Indultunk hazafelé. Többen összeverődünk, akik szintén a negyedet kapálták. A csapatban volt egy Tőke János nevű, igazán talpraesett, urakat és papokat gyűlölő bácsi, aki, amikor dördült egyet az ég, mindig kiszólt: Illés, csak a hamisakat! Az öreg ateista, istentagadó volt. Egy vakbuzgó vallásos is volt köztünk, aki villámláskor mindig előrszaladt, hogy amikorra dörög, ne legyen közelében annak az istentagadónak; amikor az úr egyszer agyon sújtja azt az istentelen embert. Nagyon sötét, komor felhők nyomultak nyugat felől, és akkorákat dördült, hogy minden megre megett tőle. Én pedig, őszintén mondom, a legnagyobb élvezettel hallgattam az égháborút. Soha meg sem rebbentem.

Fele úton jártunk, amikor elért bennünket az eső. Úgy esett, mintha dézsából öntötték volna, ahogy mondani szokás. Én vittem a vizeskannát, azt tartottam a fejem fölé, hogy ne legyen tele a fülem vízzel. Áztunk hazáig. Beesteledett, mire elértük a falu szélét. Ahol ma a Pintér pék háza van, abból az utcából úgy ömlött a víz, mintha csak folyó lett volna. Én otthagytam az apámat, előrszaladtam, át akartam ugrani ott a rohanó vizet, de elvétettem, és a közepén hasra estem. A hátamon is átcsapott a víz, de gyorsan talpon voltam, és szaladtam tovább. Csak az nem tetszett, hogy nehezebben szaladtam, mint addig. Nemsokára hazaértem, és akkor láttam, hogy a kannát vízzel tele cipeltem, azért szaladtam nehezen. Hatliteres volt a kanna.

Kedvelt játékforma volt abban a korban a dőlé, a méta, csülközés. A futball még ismeretlen volt. Hacsak nem parancsoltak valami házi tennivalót, mindjárt kint voltam az epresben. Ott volt a környékbéli gyermeksereg játszótere. Voltunk néha hú-

szan-harmincan is. Ahol játszani szoktunk, ott sima, kopár volt a föld, ahol nem játszottunk, ott gilicetövis meg ökörfarkkóró díszlett olyan sűrűn, hogy az öt házhoz csak a kitaposott gyalogutakon lehetett járni. Nyáron mindenki mezítláb járt, s ha valaki a gyalogút mellé lépett, annak biztosan tele lett a talpa gilicetövissel. Amíg túvel ki nem piszkálgatta, nemigen volt kedve sehova se menni.

Kalap nélkül akkoriban nem járt senki, még a gyermekek sem. Divat volt a kalapokon egy szál gumizsinór. Ezt a gomlyukba erősítették, hogy ha a szél lekapja valaki fejéről a kalapot, ne bírja elvinni. Az utcánkban volt egy kényeskedő egyke, Bacsa József, akinek új kalapot vettek olyan gumizsinórral. Hengegve dicsekedett vele. Mi meg irigykedve hallgattuk. A szomszédunkban volt egy gyerek, Kokrehel Ferenc, olyan idős, mint én. Együtt voltunk mindenben. Én lekaptam a dicsekvő fejéről a kalapot, a Fercsi meg leszakította róla a zsinórt, s elszaladtunk a Fercsiéken körösztülni, ki az epresbe. Ott kétfelé osztottuk a gumizsinórt. Bacsa Józsi nagy bősséggel ment be hozzánk panaszt tenni. Vesztemre apám is otthon volt. Anyámat küldte, hívjon haza. Amikor bementem, látom, hogy leakasztja az istrángot a gangoszlopról, és megindul felém. Eszembe jutott, hogy az iskolakerülésért menyinyi kolbászt kaptam, most uzsgyé, vesd el magad! Kiugrottam a kapun, és a tüskésen át neki a gyalogútnak. Anyám, hogy mentsen valahogy, utánam szaladt. Apámat fékezte, aki leghátul szaladt. A sok tüske mentett meg, mert apám nem tudta tőle anyámat elkerülni, én meg egérutat nyertem. Szaladni jól bírtam, nemhiába zavarócskázttunk sokat a cimborákkal. A zsidó temető sarkáig szaladt utánam. Én már akkor a Paláncsai Feri sarkánál voltam. Öregapáméknál voltam egész nap. Délután jött értem anyám. Apám délután kiment a Lebachhoz valami munkába. Na, ezt sikerült megúszni. Aznap még az erre való gyerekekkel megdobáltuk a Vojnich Bélát, amikor jött a moravicai úton autóval. Autója akkor még nem volt senkinek a környéken, csak neki. Egy gazdag földbirtokos fia volt, aki a mai Karadordevo helyén egy nagy birtokot tartott bérben. Sokszor meghajigáltuk. Amikor meghallottuk, hogy jön, a kövesút melletti kőrakásokból megrakodtunk, és lehúzódtunk a temetőárokba. Mikor odaért, adj neki! Úgy csörgött, mint a jégverés. Rögtön megállt, mert biztos érte őtet is dobás, és szidott, zavart bennünket. Nem sokra ment, mert

a nyolc-tíz gyerek szétszaladt. Amikor látta, hogy nem megy velünk semmire, fölugrott a masinára, és elhajtott. Háromszor vagy négyszer részt vettem a megdobálásában. Nagyon élveztük ezt a rosszaságot. Alig vártuk, hogy jöjjön a Vojnich Béla.

Apám testvérnénjéék a moravicai Fernbach Erzsébetnél, a mai Krivaja tanyán szolgáltak. Volt egy szintén Pista nevű fiuk. Egy évvel volt fiatalabb nálam. Hogy járjon valamennyi iskolát, beadták hozzánk kvártélyra, és beiratták az iskolába. Én már akkor a negyedikbe jártam. Azzal az unokatestvéremmel nem szíveltük egymást. Állandóan marakodtunk, acsarogtunk egymásra, de csak akkor, ha apám nem látta. Egy alkalommal kilesett, amint az epresben marakodtunk, és behívott bennünket. Leakasztotta az istrángot, és húzd rá. Egyet énrám, kettőt őrá, kettőt énrám, egyet őrá. Hát nem férték ti el egymástól, bitang zsványok? Úgy elvert bennünket, hogy alig bírtunk ülni. Két napig égett a fenekünk. Mint két jámbor kisbárány, olyan békében voltunk egymással azután. Azután lett a Pista is jobb tanuló. Ekkor vert meg apám másodszor.

Azokban az években egy nyáron a szomszéd Capca Pista bácsiéknak egy növendék fiatal szilvafáját csúnyául megcsonkítottuk a Fütüü (Bóca) Fercsivel. Sok szép félérett szilva volt rajta. Nem volt senki odahaza. Az epres felől fölmásztunk a kerítésfalra, és mind leszaggattuk a szilvát. Sok ágat is letörtünk. Volt, aki látta, kik voltak a tettesek. A Viktor néni megmondta apámnak. Akkor vert meg az istránggal úgy, most már harmadszor, hogy azt gondoltam, ha tízszer akkora lesz is az a fa és kihajlik az ága tele szilvával, akkor se megyek a közelébe többször.

Egyszer öregapám megkérdezte apámtól, hogy miért azzal a kötéllel ver meg. Azt mondta: azért, mert azzal nem töri el a csontomat, bárhova is üt vele. Ebben igaza is volt. Többször nem vert meg az apám, de az istrángot a gangoszlopról nem volt szabad levenni, míg el nem ment a háborúba. Azután tettem én el onnan. De akkor meg úgy éreztem, jobb volna, ha még most sem volna szabad eltenni, mert akkor tudnánk, hogy velünk van az apám. Nagyon szigorú volt hozzám. Nem is szerettem, de ahogy idősödtem, azért mindig jobban megbocsátottam neki a szigorúságát, és nem haragudtam rá. Nagyon csintalan gyerek voltam, és ha nem lett volna olyan kemény hozzám, könnyen rossz útra tévedhettem volna. Az a három eset is sokat segített rajtam. Szü-

leimnek sem tudásuk, sem idejük nem volt, hogy szép szóval, meggyőző beszéddel tudtak volna hatni rám. Az akkori időkben a testi fenyítés elfogadott nevelési módszer volt. Nem állítom, hogy emberséges volt. De nem is volt annyi hálátlan huligán, mint most.

A negyedik osztályba kezdtem járni. Szeptember vége, kukoricatörés ideje. A negyedes kukoricát szedték. Erre a munkára mindig kiment anyám is, hogy egy hét alatt be legyen fejezve, és azután apám mehéssen részre szedni kukoricát. Az aratás után a kukoricaszedés volt a legfontosabb kereseti forrása a nincstelen földmunkásnak. Akik ezt a szezonmunka-alkalmat betegség vagy valami más miatt nem bírták kihasználni, azoknál volt aztán nélkülözés, rongyoskodás. Mi csak hárman voltunk, de szüleimmel állandóan szívós fegyelemmel kellett takarékoskodni, hogy nélkülözésbe ne essünk. Azért még úgy se bővelkedtünk. Idegőrlő küzdelem folyt az életért.

Anyám minden másnap este hazajött. Éjjel főzött valamit, ha elfogyott a kenyér, reggelre sütött, elkészítette, amit vinni akart, és korán indult. Én magam voltam otthon. Volt két süldőnk, néhány tyúk és négy kacska, ami be volt fogva tömésre. Ezeket megettettem, megtömtem. Ez nagyon nehezen ment; nem volt gyakorlatom, és nehezen nyelték a kacsák a kukoricát. Elláttam őket vízzel, azután mentem az iskolába. Este ugyanezt végeztem, és este tanultam meg a leckét. Hálótársam volt egy kisebb gyerek a szomszédból, a Kokrehel Pista.

Anyám csütörtökön este is hazajött élelemért. Péntek hajnalban újra korán indult. Szorították a munkát. Meghagyta nekem, hogy szóljak a testvéröccsének, a János bátyámnak, hogy szombatra menjen ki hozzájuk segíteni behordani és görézni az uraságét, mert akkorra le lesz szedve, és úgy a héten el is lesz végezve. Adott egy forintot, hogy hozzak a Krizsánytól egy liter pálinkát János bátyám részére. Ő zenész volt, és hozzászókot az italhoz. Adjam oda neki, hogy jobb kedve legyen a mívázáshoz, majd kiviszi. Szóltam a nagybátyámnak, és megvettem a liter eperpálinkát. Délután krumplit főztem az udvari nagy katlanban a malacoknak. Azt kapták korpával keverve moslékban. A szomszéd Fercsi meg a Pista is ott voltak. Gondoltam egyet: kóstoljuk meg a pálinkát. Ittam én, adtam a cimboráknak. Kis idő múlva: no, csak még egyszer. De többször nem, mert sokallják majd a

híját Hát... addig-addig, hogy a végén nem bírtunk megállni. Mire a krumpli megfőtt, alig maradt a literből, talán egy deci. A krumplit még letörtem korpával keverve, oda is adtam a moslékot a malacoknak, a kacsákat is megtömtem, de hogy kerültem az ágyba, nem emlékszem. A Pista velem maradt, a Fercsi hazament. Bezártam utána a kaput. De a Fercsi nem bírt bemenni a kapujukon, hanem a kapu előtt átnyalábolt egy eperfát, és akörül forogva, habzó szájjal hajtogatta, hogy édesanyám, berúgtam, most meghalok, édesanyám, meghalok. Az anyja már indult keresni, s úgy talált rá a fa mellett. Nemsokára, amint a Pistával lefeküdtünk, fölfordult a világ velünk: a Pista a hátam mögött, én meg kifelé fordulva mindent kiadtunk magunkból. Volt egy kis istálló a házunk végén, még a kis Pirók tehénnek építették, ami már nem volt meg. Ez az istálló ki volt meszelve, ott volt nekem az ágyam, nyáron ott aludtam. Az egész ott történt, így nem piszkoltuk el a belső szobát. Azután elaladtunk. Amikor a Fercsit az anyja megtalálta, megijedt. Elszaladt öregapámékhoz, mert nem bírt hozzánk bejönni, mivel én bezártam a kaput. A szülém jött el vele. Átmásztak a falon, és megtaláltak bennünket. De előbb a Fercsinek tejet kerestek, mert abban meggyulladt a pálinka. Már tizenegy óra volt, amikor nagy nehezen fölráztak. Nem ismertem meg a szülémet, se a Kati nénit. De később annyira észre jöttem, hogy el tudtam mondani, mi történt velünk, hogy jutottunk a pálinkához. Azután ők elmentek. Reggelre kijózanodtam.

Másnap nem jött korán a bátyám. Nekem eszembe jutott apám istrángja. Volt valamennyi megtakarított pénzem, elsiettem a Kis-károly Boldi boltjába, vettem két deci pálinkát, és öntöttem hozzá vizet, hogy mégis legyen valamennyi, amit átadhatok. Amikor megjött a János bátyám és odaadtam neki, mindjárt megkóstolta, és azt kérdezte: hol vetted ezt az ócska kotyvalékot? Persze nem lehetett valami márkás ital, mivel legalább negyedrésze biztos, hogy víz volt. Én nem bírtam megkóstolni. Szörnyű undor kerülgetett, ha ránéztem. Ekkor voltam életemben igazán részeg. Amikor kiért, a bátyám elmondta, mit hallott a szülémtől felőlem. Apám anyámat okolta a törtétekért. Miért nem mondta, hogy vigyem el a pénzt a János bátyámnak, hogy ő vegye meg a pálinkát. Apám meg sem kóstolta, a sógora meg megitta.

Szorongva vártam őket haza. Félttem, hogy az istrángnak lesz dolga rajtam. Csodák csodájára egy szót sem szólt róla apám.

Ő nem szokott inni, nem is bosszantotta az, ha megittuk is. Anyám zúgolódott, mérgelődött, de apám rászólt: Fogd be a szád, te vagy az oka, hogy így történt. Ne bízz olyat gyerekre, ami nem neki való. Az eset után apámat jobban kezdtem becsülni.

A berúgás utáni napon égett a gyomrom, mintha parázs lett volna benne. Úgy lézengtem, mint egy beteg csirke. Meg is utáltam úgy a pálinkát, hogy még a nevéől is borzongtam sokáig. Nem is szoktam rá az ivásra felnőttkoromban sem.

1910-ben történt velem ismét egy furcsa eset.

Öregapámék konyhakerti vetemények termesztésével foglalkoztak. A mostani kaszárnyától nem messze, délre kezdődtek a szántóföldek. Kelet—nyugat irányban húzódtak a parcellák. Ettől északra a bikaistállóig pedig legelő volt, ami a község tulajdona volt, és ez a legelő ki volt adva tehének legeltetésére. A legelő melletti 3 lánc szántóföldet egy gazdag zsírosparasztól öregapám kiárendálta, és ezen folyt a kertészkedés. A nyári szünidőben állandóan kint voltam velük én is. Öregapám összeeskábált egy nyári lakot, mivel éjjel-nappal kint voltunk. Ez 4×2 méteres, nádfalú, cseréptetejű szobaféle volt. Öregapámnak volt egy lova, annak e mellett szintén csinált helyet. Ásott egy kutat is. A kút hat méterrel odébb volt, 80 centi átmérőjű és 4 méter mély. Alacsony fekvésű volt a talaj, azért nem kellett mélyre ásni. Jó egy méter víz volt benne. Dirib-darab deszkákat rakott le földélnek, és középen egy akkora lyukat hagyott, amin kifért a kanna. Kötetet kötöttünk egy kannára, azzal húztuk a vizet.

Egy csütörtöki napon megszedtük a piacra való miegymást, és péntek reggel levittük. Öregapám ott maradt a piacon a portékával, én meg kihajtottam a Büszkét. Kifogtam, és bekötöttem a helyére, adtam neki enni. Augusztus vége volt már, és elég hűvös reggel volt, letakartam pokróccal. A szomszéd legelőn egy idős ember meg egy velem egykorú gyerek őrizték a gazdák legelésző teheneit. Odamentem hozzájuk, és a Boldival elkergetődtünk a tehének után. Lehetett már tíz óra, amikor eszembe jutott, hogy meg kell a lovat itatni. Addigra a Büszke lerázta magáról a pokrócot, és a hátsó lábaival beletaposta az alatta lévő trágyába. Így nem hagyhatom, gondoltam, majd kimosom. Fogtam a kannát, és húztam vizet a kútból, de nem vigyáztam, és a lyuk melletti deszkán elloccsantottam. Megitattam egy vödörből, és még egy kannával akartam húzni a dézsába, hogy kimoshassam a pokrócot.

Ahogy ráléptem a lyuk melletti vizes deszkára, abban a pillanatban megcsúsztam, és már zuhantam is bele a kútba. A nadrágom szára megakadt egy elhajlított szögben, és az a néhány darab deszka, ami a kutat földte, velem együtt mind behullott a kútba. Szerencsémre talpra estem a vízbe, de a fejem fölött összecsapott a víz, amikor leértem. Az eset másodperc alatt megtörtént. Nem ijedtem meg, de úgy meglepődtem, hogy nem akartam elhinni, hogy igaz. Amikor magamhoz tértem a meglepetéstől, láttam, hogy csak igaz, mert hónaljig álltam a vízben. Volt a szivarzebemben 14 karjár. Megnéztem, megvan-e. Megvolt. Elkezdtem kiabálni az öreg gulyásnak: Misa bácsi, Misa bácsi. De hamar rájöttem, hogy semmi értelme, mert távol voltak tőlem, nem hallhatták meg. Megpróbálok, hátha ki bírok mászni. Az alsó lépcsőket elértem. Ezek a kút oldalába vájt mélyedések, és az ember lábainak kellettek, ha ment le a kútba vagy jött fel. Nekivettem a hátamat az egyik, a lábaimat a másik oldalnak, kézzel meg a lépcsőkbe kapaszkodva, okkal-móddal följutottam annyira, hogy beleállhattam a legalsó lépcsőkbe. Hogy ez se legyen valami egyszerű, egyszer visszaestem a vízbe. Másodszor már sikerült. Akkor meg a kalapom lent maradt a víz tetején. Nem volt messze a víz, lenyúltam egyik lábammal, és fölhúztam. Azután megindultam fölfelé. Ötven-hatvan centire voltak egymástól mindkét oldalon a lépcsők. Nagyon nehezen haladtam fölfelé. Amikor elértem a kút felső szélét és kitekintettem, akkor vettem észre, hogy a kanna még mindig a jobb kezemben volt, és vízzel tele cipeltem fölfelé. Azért haladtam nehezen. Azonnal visszaöntöttem a kútba a vizet, és kihajítottam a kannát. A különös az volt a dologban, hogy nem féltem, tudtam, mit csinálok, de azt nem vettem észre, hogy a kanna a kezemben van és vízzel cipeltem fölfelé.

Dél már elmúlt, amikorra kijutottam a kútból. Egy hosszú lécvégére madzagból hurkot csináltam, és a lehullott deszkadarabokat egyenként kihalásztam, és a helyükre raktam. Azután kimosztam a lópokrócot. A fejemen egy púpot éreztem, a behulló deszkadarabokból eshetett rá, attól volt a csomó. Más bajom nem történt. De azután óvatos voltam a vízhúzásnál. Öregapám estefelé ért ki. Akkorra megszáradt a pokróc, helyén volt minden, és nem akarta elhinni, hogy beleestem a kútba. Tanúm nem volt, és ké-

sőbb se hitték el. Úgy bántott a dolog, hogy azt gondoltam, mért is nem fulladtam bele a kútba, akkor majd elhinnék.

Amikor a hatodik osztályból kimaradtam, abban az évben vitt ki apám először markot szedni. Tizenhárom éves voltam, 1912-ben. Ekkor kerültem nagyobb csoport ember közé, akik együtt dolgoztak velünk; 33 arató és ugyanannyi marokszedő, fiúk meg lányok keverve. Három egyenlő létszámú csoportra voltunk beosztva, 11 kaszás, 11 marokszedő egy bandában. Én a harmadik bandához tartoztam. Az első kaszások voltak a bandagazdák. Mindegyik önállóan állította össze a bandáját. A marokszedőről minden kaszás maga gondoskodott. Minden bandának volt egy olyan tagja, akinek volt kétlovas fogata. Ez a fogat hordta munkaidő alatt az ebédet. A fogatot egy erre a célra fogadott gyerek hajtotta, az ebédhordó gyerek. Ez a fogat is kint tartózkodott, de mindennap a reggelizés után hazajött az ebédért a fogatos lakására. Az asszonyoknak tíz órára föl kellett pakolniuk az ebédet, hogy délre kiérjen. A kocsi tele volt taposva szalmával, és abba ágyazták bele az ételes edényeket. Aki kenyert is küldött, az hozzákötötte a fazékhoz a kenyeres tarisznyát. Mindenkinek volt saját jele, amiről a gazdája megismerte. Ritka véletlen volt, ha egymásét összecserélték, de az sem akarva történt. Másnap az üres edényekben ment az üzenet, hogy mire van szükség, pl. kenyérre, szalonnára, vagy eltört a kasza stb. Ezért az asszonyok, amikor a kocsit hazaért, már lesték, jön-e üzenet, hogy küldhessék, ami hiányzik. Szegény asszonyok, jobban várták az aratás befejeztét, mint akik azt végezték. Korán kellett menniök a piacra és iparkodni a főzéssel, hogy tíz órára már a kocsin legyen az ebéd.

Az aratásért, vagyis kaszálásért, kévébe kötésért és keresztbe rakásért, utána a gereblyezésért (bőgőzésért) a tizenkettedik kereszt volt a munkadíj. Minden kaszás kapott még 100 kiló búza kommenciót, hogy legyen kenyerre, amin learathat. Ezt már a szociáldemokrata mozgalom harcolta ki, mert azelőtt kommenciót nem adtak sehol. A fogadott marokverők a kereset egyharmadát kapták, a saját kosztjukon éltek. Hiába volt az aratás egyik legfontosabb szезonmunka: ha a termés gyenge volt, gyenge volt a kereset is. Például, ha a lánconkénti (nem holdankénti) termés csak 5—6 mázsa volt, ami az akkori művelési módok mellett nem

volt ritkaság, akkor a tizenkettedik rész nem zsírozta meg a káposztát, ahogy mondani szokták.

A szociáldemokrata párt agitációjának hatására rendezett aratósztrájkokkal kiharcolták a munkások, hogy 100 kiló búzára legyenek biztosítva lánconként, tekintet nélkül a termés nagyságára. Ha pedig a keresztekben elhagyott tizenkettedik rész többet adott 100 kilónál, az is az aratóké lett. De ilyen ritkán fordult elő.

Aratás előtt apám csináltatott a részemre egy bőgőt és egy kukát, amivel a markot szedtem. A bőgő egy nagy, 16—18 fogas, 180 centi hosszú nyéllal ellátott gereblye volt. A bandánkban volt egy fúró-faragó ember, Huber Imre bácsi, azzal csináltatta apám a két marokszedő szerszámot. Amint már említettem, apám azon volt, hogy meggyűlöltesse velem a paraszti munkát. Úgy intézett mindent, hogy minél kényelmetlenebb vagy nehezebb legyen a részemre. Bízott abban, hogy így rákényszerít, hogy más foglalkozást válasszak. De ebben nagyon elszámította magát, és éppen az ellenkezője lett az ő elképzelésének. Az ilyen módszer engem megedzett, bár nem voltam túl fejlett, csak közepes, úgy harmincöt kilós lehettem. Nem féltem soha se hidegtől, se melegtől, se a nehéz munkától. Ha éjjel, ha nappal kellett, győztem a munkát. Kifogástalan egészségem volt. Soha nem féltem attól, hogy nem bírom majd, és még elég gyors is voltam a munkában. Olyan vastag nyelvű, nehéz kukát csináltatott, hogy az ujjaim nem fogták át. De én levékonyítottam. A bőgőnek a fogai, amikor fölemeltem a nyelét, merőlegesen álltak a talajnak. Ahol én elhúztam, ott nemcsak az elmaradott búzaszálakat kaparta össze, hanem a föld is meg lett fogasolva. A 33 marokverő közül nekem voltak a legnehezebb szerszámaim. Készültem nagyon az aratásra. Elérkezett az a nap is, amikor megjött az üzenet, hogy melyik napon kezdjük. A bandagazdák értesítették az embereket, azok meg a marokszedőket. Az emberek a kaszákkal kocsin, mi, marokszedők gyalog mentünk ki, csütörtökön délután. Mindig pénteken kezdtük a munkát, valamilyen babonából, szokásból.

Kezdő voltam és tudatlan a munkában. Apám bandagazda volt. Még csütörtökön este csináltunk kötelet, amivel a kéréket kötik. Másnap korán keltünk, és amíg föl nem száradt a harmat, szintén kötelet csináltunk. Apám maga mellé állított, szakított két marokkal összefogva egy csomó búzát, az egyik fölemelt talpán kiütötte a földet belőle, és megmutatta, miképpen kell két-

felé választani, összeilleszteni és megsodorni, hogy kötél legyen belőle. Apám nem volt jó tanító. Nem volt türelme. Először nem is láttam rendesen, hogyan csinálta, és nekem nem ment. Megmutatta ismét, de nem igazi tanítói türelemmel. Nem ment. Harmadszor is szakított egy marékkal, és a hátamon ütötte ki a földet, de most már mégúgy se ment, hiába mutatta.

Apámnak egy unokatestvére is ott dolgozott velünk. Az, meg a Huber Imre bácsi nem messze álltak tőlünk, és figyelték, mire megyek apámmal. Amikor kiütötte a hátamon a földet, a Jóska bátyám odaszólt: Gyere ide, öcsém! Hagyd ott apádat! Állj ide miközénk. Oda is mentem. Azok szépen mellém álltak, és lassan, egész lassan megmutatták, hogy és mint csináljam. Ment már. Még nem volt minőségi munka, de már nem volt többé titok előttem a kötélcsinálás. Ezek tudtak velem bánni. Azután mindig őmel-léjük álltam kötélcsináláskor. A második héten csináltam annyit, mint apám, mert ő nem volt nagyon gyors kezű.

Egy csomóba 36 darab kötelet kötöttünk be, azt neveztük két keresztnek. Egy párnak legalább minden reggel 10 csomót, 20 keresztet meg kellett csinálni, hogy estig legyen mibe kötözni a lekaszált gabonát. Egy csomó kötél 10—15 kilós volt, attól függően, hogy milyen fejlett volt a gabona. Kötélcsinálás után az emberek megkalapálták a kaszáikat, takarókat kötöztek föl, mindent elkészítettek az induláshoz. Aztán megreggeliztünk. A három bandagazda még a kalapálás előtt elment, és lemért három parcellát, és megbeszélték, milyen hosszan járjunk a rendekkel.

Minden két kaszás után egy kévekötő volt, aki a két markot egybetéve azt mindjárt bekötötte. Annak a marokverője terigette a páratlan számú marokverőnek a kötelet. Az beletette a markot, a páros számú meg rátette annak a tetejére. Ha kicsi vagy nagy lett a kéve, a kötöző ember szólt, és nagyobb vagy kisebb markot szedtek. Félnaponként váltották a kötőket.

Reggeli után megindultunk. Apám kaszált néhány lépést, akkor megállt, elvette tőlem a kukát, és megmutatta, hogyan szedjek. A marokszedő mindig hátrafelé lépkedve haladt a kaszás után. Ez már nem volt olyan bonyolult, mint a kötélcsinálás, de azért ezt is összevissza kevertem, mire valahogy ment. Pár nap múlva tűrhető volt a munkám. Ennél a munkánál fontos volt, hogy ne maradjanak el elvágott szálak, mert ráfekszenek a talpon maradottra, és fölszalajtják a talpon állóra az utána jövőnek a kaszáját. Ezzel volt a legtöbb bajom, míg bele nem jöttem.

Valahogy elmúlt az első délelőtt. Mint minden kezdő, a nagy igyekezetben és a gyakorlat hiánya miatt nagyobb erőbevetéssel dolgoztam a kelleténél, és ugyancsak megéheztem. Sűrűn tekingettem arra, ahonnan az ebédhozó kocsiknak kellett jönniük. Meleg is volt. Izzadtam, csupa maszat volt az arcom; többször észrevettem, ha valamelyik ember rám nézett, az mind elmosolyodott. Olyan éhes voltam, hogy azt gondoltam, ha anyám mindent nyersen küldene is ki, akkor is fölfalnám, csak legyen mit.

Délre megérkeztek az ebédhordó kocsik. A gazdasághoz tartozó földterület két kilométer hosszú lehetett, kelet—nyugat irányban. A tanya egész közel volt a keleti végéhez a völgyparton. A föld közepén egy gazdasági út húzódott a tanyától nyugat felé, a bajmoki útig. Az út négy öl széles volt, és mindkét szélén akácfaák voltak. A kocsik, amikor irányunkba értek, ott megálltak, de a megkezdett rendet végigkaszálták, csak aztán mehettünk ebédelni. Mi, marokverők vágóban iparkodtunk a kocsikhoz, és mire a kaszások odaértek, már minden le volt szedve, és szó nélkül mindenki hozzálátott enni. Mindenki megéhezett, és nem lehetett olyasmit hallani, hogy miért ezt vagy azt küldött az asszony. Nem válogatott senki. Persze mindenki a fák árnyékában telepedett le. Én is egy fa hűvösében raktam le az ebédet, mire apám odaért. Jólesett a forró nap után a fa hűvösében.

Amikor apám odaért, nem szólt semmit, csak az összes miegymást összeszedte, és kitette a fa másik oldalára a napra. Összehajtogatta a takaródzónak használt kis subát, és ráült, háttal a napnak. Amikor megláttam, hogy apám mit művelt, elpárolgott a nagy étvágyam; nyersen most már aligha ettem volna meg az ebédet. Kelletlenül fogtam az evéshez, de szólni nem mertem. Olyan égető meleg volt, hogy orromról, homlokomról, könyökömről csurgott az izzadság. Ebéd után kábultan menekültem abból a purgatóriumból, és elvettem magam egy fa hűvösében. Amit itt leírtam, az mindennap megismétlődött, az aratás végéig. Eleinte düh fojtogatott; azt gondoltam: fölkapom a leveses tálat, ráborítom apám fejére, szétrugdósok mindent, elszaladok világgá. De azt se találtam jónak, mert tudtam, úgyis utolérne, és akkor lesz nekem nemulass! Nem volt más, túrnöm kellett a gyötrelmeket.

Egy kaszára hat lánca búza, négy lánca zab és egy lánca árpa esett. Ez a munka tizenhat-tizennyolc-húsz napig is eltartott. Attól függően, milyen volt a termés. Ha esős volt a nyár, akkor jóval tovább; egy esetben harminchat napig kísérgettük az aratást az esős

idő miatt. Szegény asszonyok, már nem tudták, mit is küldjenek ebédre. Sok család hitelből élt, és jól fölérték a keresetet, ha hosszsan elhúzódott a munka.

Első marokszedő évemben húsz napig tartott az aratás. Ez idő alatt egyszer áztunk meg. Egynapi kényszerpihenőt tartottunk. Ez a második héten volt. Haza nem mentünk, kint vártuk meg a jobb időt a gazdaságnak egy nagy marhafészerében, nem messze a bajmoki úttól. Nyáron üres volt, mert a marhák a réten legeltek. A fészerbe száz nagy marha befért. Mi pedig harminchárom nagy és harminchárom növendék létszámmal könnyen elfértünk benne. Amikor mindenki kialudta magát, és az eső még esett, nem lehetett dolgozni, az idősebbek elővették a kártyát. Csipet dohány volt a tét. Addig játszottak néha, hogy úgyannyira elszívták a dohányt, hogy nemigen maradt se nyerőnek, se veszítőnek, mert a tétből szabad volt annak is rágyújtania, aki csak kibicelt. A fiatalabbak seggreverőskéztek vagy csúszdázta. Ez utóbbi vidámabb játék volt. Néha olyan sikítás, nyerítés, nyihározás volt, hogy arra aztán, ha volt is még olyan, aki aludt, fölkelt, és végtére mindenki a játékot nézte. Délre megérkezett az ebéd, ha esett is az eső, mert enni kellett. Délután sokan ismét aludtak, aminek meg az vetett véget, hogy néhányan elkezdtek dalolni, és kialakult egy nótás csoport. Így múltak az aratómunkások esős napjai. Mikor elállt az eső, fölszáradt a vizes gabona, kezdődhetett ismét a munka.

A csoportokban dolgozók közt mindig akadtak tréfálkozók, akik kiszólásaikkal vagy mesélésükkel derültebbé tették a hangulatot, és könnyebben ment a munka.

A mi bandánkban volt a Tőke János (Kanász) bácsi, akit már említettem előbb. Evésidő alatt leginkább közelebb ültek egymáshoz az emberek. Ha egy beszélt, mind hallhatta. A János bácsi mindig ilyenkor tette le a garast. Kiváló komikus volt. Egyszerű eseményeket is olyan ízesen tudott előadni, hogy annak is nevetnie kellett, aki különben a padlásra járt nevetni. Egyszer borús volt az ég, nem ült senki a fák alatt, hanem a tarlón telepedett le a banda. Én meg apám akkor ültünk ebéd alatt közel a többihez. A János bácsi belekezdett valami elbeszélésbe, és néhány mondat után megindult a nevetés. Az öreg úgy produkálta magát, hogy senki nem bírt rendesen enni a nevetéstől. Többen, én magam is, hemperegtünk a nevetéstől. A komikumot még azzal te-
tőzte, hogy ő nem nevetett, komoly maradt. Az emberek már

utóbb kérték, hogy: János bácsi, bár addig hagyja kend abba, amíg megesszük az ebédet!

Az öregnek kedvenc témája voltak a papok, cigányok meg a legénykori élményei. De a nagy nevetések miatt inkább a nevetések hevességére emlékszem csak, az elbeszélések tartalmára nem. Meséiben iparkodott mindig befeketíteni vagy nevetségessé tenni a vallást, a papokkal együtt. Mindig azt lestem, mikor kezd már valamit a János bácsi. Tetszett, amikor a papokat simfolte. Amint említettem már, az öreg ateista volt, aki többedmagával, hivatalosan is kilépett az egyház kötelékéből. A század elején erősen terjedt az ateizmus. Volt Topolyán egy Pataki Imre (Pévy) nevű középparaszt ember, akinek jobb anyagi körülményei lehetővé tették, hogy sok jó könyvhöz jusson néhány lelkes munkásember is. Úgy száz kötetre való könyvtára volt. Mind haladó szellemű tartalmú. Ha kiadtak egy jó könyvet, az öreg nem sajnálta érte a pénzt, és a társai is elolvasták. Ha jól emlékszem, tízen vagy tizenketten voltak a munkások közül ateisták.

Nekem meglehetősen nehéz volt az első évi marokszedés. De a János bácsinak állandóan volt olyan témája, ami lekötötte a figyelmemet, hogy a munka gyötrelmeit nem vettem nagyon figyelembe. Ezt az érdeklődést ő észrevette, és mint jó propagandista több esetben már az én kedvemért sem hallgatott, és mondhatnám: hogy ez a számítása nem maradt eredménytelen.

Leginkább két csomó (négy kereszt) hosszan jártunk a kaszálással. A teregetőnek ennyi kötelet kellett vinnie a kévék bekötéséhez. Aki erősebb volt, két csomó kötelet egymáshoz kötve az egyik karjára akasztott, a gyengébbek pedig egyik csomóval előreszaladtak, a fele távon letették, hogy ne kelljen cipelni akkora terhet.

Délután öt órakor tartottuk az uzsonnát, utána naplementéig folyt a kaszálás, ha volt elég kötél a kévékötéshez. Előfordult, hogy nem volt elég, akkor másnap korábban fölkeltek bennünket, hogy eleget sodorjunk. Leginkább kettő vagy fél háromkor volt az ébresztő. Azt az első bandagazda határozta meg. A kötélcsinálás addig tartott, amíg elég puha volt a szalma a harmattól, úgy ötig-fél hatig. Azután marokszedők mentünk az előző nap lekaszált területet fölböngőzni, a kaszások pedig, amikor mi fölkapartuk az elhullott szálakat, megkalapálták a kaszáikat. A kalapálást mindennap kétszer végezték, reggel és ebéd után. Kala-

pálás után az emberek villákkal kévékbe összeszedve bekötötték a kaparékot, és a keresztek mellé rakták. Amikor a kaparékgyűjtés is megtörtént, mentünk reggelizni. Apámnak volt egy harmincesztendő, kifakult szürke kalapja. Olyan keményen összevert anyagból volt, hogy soha át nem ázott. Reggelizés előtt letette a földre, teleöntötte vízzel, és az egész banda megmosakodott tenyérrel kimert vízzel; a kalap helyettesítette a lavórt.

Az egész munkában nekem a legnehezebb a bőgőzés volt. A merőlegesen földnek álló bőgő húzása annyira megéheztetett, hogy szikrázott a szemem, mikorra fölkapartunk. Minden marokverőnek alkalmas, minél könnyebb gereblyéje volt, csak az enyém szedte ki a tarlót is sok helyen a földből. De ezzel apám nem érte el a célját velem. Inkább megedzett, beletört, hozzászoktatott a nehéz, kemény fizikai munkához. Azért nem voltam elkeseredve. Az pedig a János bácsi érdeme volt; mert ha ő nem lett volna köztünk, nagyon hosszú lett volna az első marokszedés. Nekem nagyon megfelelő környezetben és hangulatban estem át a tűzkeresztségen, és a következő évben föl se vettem a munkát. Sőt még apámnak is segítettem, amikor kötött. Kötelet meg annyit csináltam minden reggel, amennyit nagyon sokszor két marokverő sem csinált.

Naplementekor egy kaszás bizonyos távolságra egymástól kévéket állítgatott föl, ami jelezte, hogy hol húzódik a keresztsor, amibe a kévéket rakják. Mi, marokverők oda hordtuk össze a kévéket két oldalról, a kaszások pedig kettesével összeállva kereszteztek. Fél kereszteket raktak, ami kilenc kéve volt, azért, hogy ne legyenek nagyon magasak, így a szél nem szórta olyan könnyen szét. Ez a munka legalább fél tíz vagy tíz óráig is eltartott. Azután agyonfáradva mentünk a tanyára vacsorázni, vagy ki hogy gondolta. Volt, aki annyira fáradt volt, hogy azonnal lefeküdt. A helyszínen, a tarlón aludtunk. Egy kioldozott, elterített kéve volt az ágyunk. Az a néhány órai alvás sem volt zavartalan csendes időben sem. Annyi volt a szúnyog, hogy a fejemet is be kellett takarni. Akkor meg melegem volt. Ha fújt egy kis szél, elvitte a szúnyogokat, nyugodtabban alhattunk, csak nem sokat, mert másnap ugyanúgy ismétlődött a tennivaló, amíg be nem fejeződött az aratás.

Egy nap, a harmadik héten, délután, kaszafenyés közben, amire az egész banda megállt, megláttam, hogy a Lőrinc Pali (Bi-

rinyi) kaszál. (Az újvidéki Lőrinc Lajos színésznek az édesapja, aki szintén az apja után először vert markot.) Az emberek biztattak engem is. Nézd csak, a Birinyi kaszál. Ne hagyj magad! Vedd el apádtól a kaszát! De apám ilyesmibe nem ment bele. Egy ember, a Huber Imre bácsi szólt: Gyere, öcsém, én odaadom. Csak nem fog ki rajtad a Birinyi?! Nekifogtam, ő meg szedte a markot helyettem. Biztattak, ne engedj! Csak vágd! Vágtam is én, ahogy tudtam, és alaposan összekuszáltam, sok szálát elhagytam, és sűrűn belevágtam a kaszát a földbe. Alig bírtam kihúzni, úgy belebújt a hegye. Egyre csak biztattak, én meg vágtam. Kivágtam a rendet körülbelül hatvan-hetven méter hosszan. Úgy nézett ki utánam a rend, mintha libák gázolták volna le. Én meg olyan izzadt, maszatos voltam, mint az öntött ürge.

Nemsokára megálltunk uzsonnázni. A kapaszkodás úgy beállt mindkét lábamba, hogy uzsonna után alig bírtam megindulni.

Éjjelre bementünk a majorba, az ököristállóba aludni, mert esőre volt kilátás. A Jóska bátyámnak küldött ángyom egy kis tarisznya árpaérő körtét az ebéddel. Amikor vacsorához telepedtünk az istállóban, odahozta hozzánk a körtét, hogy együnk mi is. Egy petróleumlámpa égett, és láttam, szép érett körték voltak. Egybe beleharaptam, de többre nem emlékszem. Reggel, illetve hajnalban, amikor apám fölkelte, vettem észre, hogy a falat körte a számban maradt rágatlanul. Később mesélték, hogy egyszer csak eldőltem, és már aludtam is a szalmán, amíg föl nem ébresztett apám. A kasza úgy elaltatott, hogy közben bárhová elvihettek volna, nem ébredtem volna föl. Minden porcikám fájt az izomláztól.

Harmadszor vertem markot, amikor kitört az 1914-es világháború.

(Folytatjuk)